

ประเพณี ๑๒ เดือน

เดือนยี่

ประเพณีตั้งธรรมหลวง

“ตั้งธรรมหลวง” หรือ เทศน์มหาชาติ เป็นประเพณีการฟังเทศน์ ๑๓ กัณฑ์ ภายในหนึ่งวัน เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระเวสสันดรอันเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ ก่อนที่จะมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและออกบวชจนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชาวล้านนาจะจัดงานเทศน์มหาชาติ ใช้เวลา ๒ วัน วันแรกจะเทศน์คาถาพัน มาลัยเก้า มาลัยปลาย และอานิสงส์เวสสันดร และวันรุ่งขึ้นเริ่มเทศน์กัณฑ์แรกเริ่มตั้งแต่ กัณฑ์ทศพร หิมพานต์ ทานขัน วนประเวสน์ ชูชก จุล พล มหาพล กุมาร มัทรี สักกบรรณ มหาราช ณะกษัตริย์ และกัณฑ์สุดท้าย คือ นครกัณฑ์ การฟังเทศน์ครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ภายในวันเดียว ชาวล้านนาเชื่อว่าจะมีอานิสงส์ได้ไปเกิดในยุคของพระศรีอริยเมตไตร ในพิธีกรรมการฟังเทศน์มีกิจกรรมที่หลากหลาย

การจัดเตรียมสถานที่ได้นำสัญลักษณ์ต่างๆ มาประกอบในพิธีกรรมที่สื่อให้เห็นถึงแนวคิดและภูมิปัญญา ยังบ่งบอกถึงองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นประกอบกับเนื้อหาของ การเทศน์ เช่น จัดทำซุ้มประตูป่า อันเป็นสัญลักษณ์ของทางเข้าสู่เขาวงกตที่อยู่เชิงป่าหิมพาน การสร้างบรรยากาศในวิหารให้เป็นป่าหิมพานที่มีผลไม้ พืชผัก ต้นกล้วย ต้นอ้อย การสร้างสระดอกบัว อันเป็นสัญลักษณ์ ของการซ่อนตัวของ กัณหา ขาลี นำดอกไม้มาประกอบในไม้ไผ่สาน ที่เรียกว่า “ดอกไม้ พันดวง” มักจะใช้ดอกปีป หรือดอกกำสละลง เพื่อบูชาคาถาพัน การประดิษฐ์กระดาษฉลุรูปช้างรูปม้า อันเป็นสัญลักษณ์ของทรัพย์สมบัติและของคู่บารมีในความเป็นพระมหากษัตริย์การบูชา “ผางประทีป พันดวง” การบูชาดวงไฟตามพระคาถาของแต่ละกัณฑ์ เช่น กัณฑ์ทศพร ๑๙ พระคาถา ซึ่งคาถาทั้งหมดรวมกันทั้ง ๑๓ กัณฑ์ แล้วได้ ๑,๐๐๐ พระคาถา หรือ “การถวายข้าวพันก้อน” ในพิธียังสร้าง “ซ้อพัน” การใช้สัญลักษณ์รูปกระต่าย อันหมายถึงพระจันทร์ และรูปนกยูง อันหมายถึงพระอาทิตย์ ในคติจักรวาลรวมถึงกิจกรรมในอดีตจัดให้เด็กๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วม เช่น สร้างเขาวงกตหรือที่เรียกว่า “เขาลง” เพื่อเข้าไป หา หรือวิ่งซ่อนแอบกัน แต่จะแฝงด้วยคติธรรมไว้ข้างใน บางครั้งอาจจะให้คนแต่งตัวเป็นฤาษี คอยบอกทางออกให้หรือการสร้าง “โคมผัด” หรือโคมหมูน เป็นโคมไฟที่มีลักษณะพิเศษที่ด้านในฉลุกระดาษเป็นตัวละครเช่นนางมัทรีกัณหา ขาลี หรือชูชก แล้วใช้แรงดันความร้อนจากเปลวเทียนไขทำให้เกิดแรงลมด้านในโคมทำให้หมุนได้ เป็นที่ตื่นตาของเด็กๆ

ในอดีตการเทศน์ จะไม่สามารถมองเห็นพระเทศน์ได้ เนื่องจากอยู่ในธรรมาสถูแบบพื้นเมือง จึงได้เขียน รูปภาพเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระเวสสันดรในกัณฑ์ต่างๆ ชาวล้านนาจะเรียกว่า “ตุงคำว” หรือ “ตุงตุจก” หรือ “ภาพเวสสันดะละ” ภาษาภาคกลางเรียกว่า “ภาพพระบุญ” ไว้ดูในช่วงฟังเทศน์ทำให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น ซึ่งในภาพดังกล่าวยังสอดแทรกเรื่องราวที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างสวยงาม ในการฟังเทศน์เมื่อพระเริ่มเทศน์แต่ละกัณฑ์จะมีการจุดประทีป หรือปล่อยโคมไฟ จังหวัดลำปางมักจะถวายดวงไฟที่เรียกว่า “บอก ไฟดอก” เพื่อถวายกัณฑ์เทศน์ บรรยายภาสของการฟังเทศน์จะสนุกสนานส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับ ทำนองเสียงของพระนักเทศน์ที่เรียกว่า “ระบำ” เช่น “มะนาวล่องของ” “แมงภู่มดวง” ฯลฯ ซึ่งจะมีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะกัณฑ์ชูชก กัณฑ์มัทรี บางพื้นที่การเทศน์แต่ละกัณฑ์ จะสลับกับเสียงดนตรีวงปี่พาทย์ หรือการตีกลองปี่จ่า เป็นการสร้างบรรยากาศ จนกระทั่งการเทศน์มาถึง “นครกัณฑ์” เป็นกัณฑ์สุดท้าย การเฉลิมฉลองการกลับมาของพระเวสสันดร นางมัทรี และสองกุมาร จะมีเสียงโห่ร้องเสียงดนตรี บ้างก็ลุกขึ้นพ้อนรำ ในเนื้อเรื่องถึงตอนนี้ “ผนท่ แก้ว” ก็จะตก จะมีการโปรยข้าวตอกดอกไม้ทำให้บรรยากาศสนุกสนาน และก็จะแย่งเอา ผลไม้ต่างๆ ที่ตกแต่งเป็นป่าภายในวิหาร ส่วนด้านนอกวิหารก็จะปล่อยโคมไฟ เล่นประทัดอย่างครื้นเครง